

زیره کی

* محسنا امین لکھو راجا کے ورثے کی یاد *
 * * * * *

سہر کردہ بیو سہر پرشتی زیرہ کی منالیسان
 ھہ بہ ..

x لیوہی بلیمہ تی چی بہ ! نا ناسایی کین ؟

x نایا تاقیکردنہوی تابہ تی زیرہ کی بو منلان و بو
 دیاری کردنی پلہی زیرہ کیان ھہ بہ ؟

لہ وانہ بہ ، کہ قوتابی لہ تمہنی حوت سالی دا ،
 لہ ھاوہ لہ کانی زیرہ کترو سہر کہ و توترہ بن ، لہ وانہ شہ
 ھہر پرتی زوو پھرہ سہ ندنی ھیزی زیرہ کی لہ تمہنی
 دہ سالی دا ، یا خود ھمژدہ ، یا بیست سالی دا روو
 بدات ..

دہ لوئی ، منالانی تمہن بہ بہ کتری نریک
 بچوتینتہ عہرہ بانہی سیباق ، دیارہ بہ کن لہم
 عہرہ بانانہو لہم فرسہ نہدا پیشکھ و توترہ تائہوی
 دیکہ ، بہ لام مہرج کوتابی ماوہ کہ بہ ، کہ کام عہرہ بانہ
 خیرتر نہم ماوہ بہ لہ وانی تر دہ بری ..

نہم ماوہ بہش لہ منالدا وا دیاری دہ کری کہ
 تمہنی (۲۱) بیستویہ ک سالہ بن ، ۲ لہ کوتابی
 گشہ کردنی پلہی زیرہ کی منالی تبادا رادہ وستن !!

» نغمہ راپورتیکی زانستیانہ بہ ، کہ لہ یاشکوئی
 روژنامہی - الراي العام الكويتي - ژمارہ
 (۵۹۳۶) ی ریککھوتی ۱۸-۵-۹۸۰ دا بلاو
 کرابوویہوہ

دیارہ راپورتی وہہای زانستیانہ لہ زور رووہوہ
 سوودبہخشہ ، بہ تابہ تی بو دایک و باوک و
 ماموستانان و بو نہو دام و دہزگا پھرہ ردی بانہ ؛
 کہ پین گہ یاندنی نہوہی نوئی بان لہ بہرہ ہو بہ
 ناوانی دوا روژیان دای دہنن . پین گہ
 ھہلم زانی و بہ پھرہ شہوہ ھہلم زانی
 وەرگیترانی بو زمانی کوردی بہ مہ بہ سہرہ
 کہ نیتہیش وک مرو و سیفہ تی مرو قایہ تی لہ
 پھرہ ردہ کردن و پین گہ یاندنی نہوہی نوئی زیاتر
 لہ ھہر نہتہ وہیہ کی دیکہی جیہان پتو بیستیمان
 پتی ھہ بہ ، جا ناوانہ خوازم کہ زور نہ پین کہم
 سوودبہخش بن .

نالو گوری کیمیایی ، توانای سہر کردہ بیو
 سہر پرشتی پلہی زیرہ کی ھہ بہ ..

ھوئی ناوہوی خوبہ کی - دہور بہرہی توانای

من به لامهوه وايه كه رادهي پلهي گهشه كردني زيږدكي نهو دوو زانايه (ناديسون) و (نانشتاين) له هيردهتي مناليان دا هستي پخ نهكراوه ، بهلام هم رادهي پلهي گهشه كردني زيرهكي په ، به خيرايب له نيوان سالاني (۱۵-۲۱) لهمه نياندا بههوه زيادي پهره سندن چوه ، هر له بهر نهوهي كه رادهي پلهي گهشه كردني زيرهكيان نه خرايه بهر تاقيكردنهوه و پلهي زيرهكيان ، دباري نهكراوو بويه به پتي پلهي سه رهنابي زيرهكي ، هم دوو زانايه به ميشك پووت (پوچ) له قهلم دران ..

هم جوړه بريارانه ، بيگومان زور ههلهن ، چونكه ، به راستي ، نهوان زيرك پوون و هيرو تواناي زيرهكي له ميشكيانا هه بووه ، نهو بريارهش (ميشك پوچي) ده گه رپتهوه بو نهوهي كه نهوانه دهوروبشتيان هه ستيان به بووني زيرهكيان نهكردوه ، ياخود نه يانتوانيوه پتي بزنان !!

زيرهكي تاقى كردنهوه :-

ده باره ي بووني جوړه تاقيكردنهوهي وه ها كه خهريكي تاقيكردنهوهي پلهي زيرهكي منالان پخو بتواني پلهي زيرهكيان دباري بكات و بيپيوئ ، دوكتور (خهيري سه مره) ده لئ :-

به لئ ، زيرهكي په نا ده باته سه ر پلهي په ككرترو نالو گور بووني (درجه التفاعلات) كيمياوي نيوان شان هه ستياره كاني موخ (ميشك) .

جا ، هر له بهر نهوهي كه نيمه ، ناتوانين ، رادهي پلهي نهو نالو گوره پيويين ، په نا (نيمه كه دوكتورين) ده بهينه تاقيكردنهوهي تايه تي ، بو نهوهي به هويانه وه بتوانين رادهي پلهي زيرهكي منال و راژهي سه دبي هر تمه ني دباري بكه ين بو نمونه ، بو تاقيكردنهوهي منالي تمه ني-چارسال تمه ن ، چند (موكه بهن) كي تايه تي ده خه ينه به ردهم منال و برسياري لئ ده كه ين ، كه كاميان گه وره تره !! بو نهوهي هتزي تيبيني و وردبيني دباري بكه ين . . باشان داواي نهوهي لئ ده كه ين ، بو نهوهي كه هم موكه بهانه له نيو بازنه به كدا ريز بكات . . .

بو تمه ني حوت سالي ، چند ره مزيك تايه تي له بهر ده ميا دا ده نيم . . نهو ره زمانه ش بو نمونه ، وهك ، دوو هيتلي به كساني موازي به بهكو به مهرچن

سه ري په كتيكان به دوو سيو بازنه ي دم بو ده روه و نهوي ديكه يان به دوو نيوبازنه ي دم بو ناوه وه دباري كرابن . . نهو جا پرسى نهوهي لئ ده كه م ، كه كام لهو هيلانه لهوي تريان دريژتره !! چونكه نهو هيتلي كه هم سه رو نهوهي به نيوه بازنه ي دم بو ناوه وه دباري كراوه كورت تر ده ر ده كه وي لهوي ديكه كه نيو بازنه كاني دم بو ده روه بن ، بهلام منالي تيزبين و وردبين تواناي نهودي هه به كه لهم فيله تئ بكات و تئ بينان بكات .

سه باره ت ، بهوهي كه نايا منالي بزوي و موشاغيب زور زيره كه يام نه ! دوكتور خهيري ، لهو باوه رده ايه ، كه نهو وت هيه جوړه بنچينه هيه كي راستي هه به ، هه ندي جاريش به پتجه وانهي نهوه وه راستره . . .

ده باره ي نهوهي كه ميشكي زيرك لهوانه هيه ، ياخود ده بن چال و چول و پيچ و په ناواي زوري تيباين ، دوكتور خهيري ده لئ :- نهوه راسته ، بهلام وهختي كه ميشكي زانا ي بليمه ت ، نانشتاين - پاش نهوهي كه له پيش مردني دا ميشكي خوي پشكهش به زانكوي نانشتاين له نيويورك كرد - پشكاندو ليتيان دايه وه ، ده ركوت كه بنياتي ميشكي له گهل هي په كتيكي دي زيره كدا چه جياوازي بهك نيه نه له رووي قه باره وه نه له رووي شيوه وه و بووني زوري چال و چول و پيچ و په ناواوه ، له بهر نهوه دووپاتي دلناييم لهوه ده كه موه كه هوي زيره كي له بنه رته دا ده گه رپته وه بو نال و گوري كيمياوي نيو ميشك . .

نهوهويانه ي كه كار ده كه نه سه ر زيره كي هرو :-

اهت به برسياري ؛ نهوهويانه ي چين كه ده بن داني نهو نالو گوره كيمياويانه ، دوو هوي سه ركي تواناي رووي نهو نالو گوره يان هه به (. . . په كتيكان ناوه روكي خودي په و په يوندي به ينه ماكي جيزه وه (ورايه) هه به . . نهوي تريان دهوروبه ري به (خارجي) او په يوندي به كي به تيني به هوي جمينه رو گورخ و گولكه ري دهوروبه ري به وه هه به . . هوي دهوروبه ري ده ستتيكي بالايان له گه شه كردن و بي گه ياندي هه ويني بنه ماكي چيزه ي وه هه به نهو مرزيه ي هه ويني عه قليكي زيره كي بو هاتپته وه و ، له دايك و باوكيه وه ، به رنكاري هوي گه شه كردن و بي گه ياندي دهوروبه ري نه بوويچ ، وهك نه ماكيكه كه

بخستابا به سهر نهو لاپره ده کي ديکي بهرامبهری ،
بو ئه وهی هردو وکیان به جاریک و به تیکه لای
له میشکی دا چاپ نهین .

هروه ها سهرگوزه شتهی (هارون الرشید) ،
که هیزی بری نهونده تیز بووه ، توانیوه تی به یهک
جار بیستنی ههر قه سیده بی له بهری بکات و ئهم
به هره بهش به په بوهندی چیزه بی (وراثه) بو کچه که
چوو بووه وه . بهم بو نه یه وه ، دوکتور خه بری ، بو
وه لایم پرسیاری ؛ په بوهندی نیوان بیروه و زیره کی ،
ده لئ :-

شانهی ههستیاری بهر پرس به بیرو بیرهاتنه وهی
میشک جیاوازن له وانهی که بهرپرسی زیره کین .
زور نریکه که مرو شانهی زیره کی به هیزی هه بیج ،
به لام شان کانی بیرو بیرهاتنه وهی ، له وانیه ، مام
ناوهندی ، یا لاوازین . بو یه لیته دا ، ئهم مرویه ،
نه وهی که ده بخوینیتته وه به زووترین کات لئی تی
ده گات و وه ری ده گری ، به لام به زووترین کات
له بری ده چیتته وه بیگومان بیچسه وانهی ، نه مهش
پاسته ...

به بیرهاتنه وه که بیر نه چون سنوری هه به ،
زور ئاسایی به که عه قلی مرو هه ندی شتی له بیر
بچیتته وه ، بیگومان نه مهش جوړه نیعمه تیکه که خوا
به خشیویه تی پیمان ، به تایه تی بو نه وهی هه والی
ناخوش سهرگردانمان نه کن ، بهو زوری بهی که
هه ، نه گهر به دریزی ته من هه له بیرن و هه له
میشک دا بمیننه وه ... نه گهر رادهی بیرو بیرهاتنه وه
له سنوری سروشتی خوئی چویه دهره وه هیزی
لافاوی کرد ، نهو وه خته نهو مرویه له ریزی بی هاوتاو
سهر له پره کان ده ژمیتر دیت ، که نه وانانی
کومه لیکن به هیزی بیروه ری فراوانه وه ده ناسرین ،
راژهی نهو مرویانهش زور که من - نه توانین بلین ؛
(بهک) کهس له ملیونیک که سدا - شایه نی باسه ،
هیشتا بزیشکی نه گه بشته ته نهو پله به ، که جوړی
نهو ئال و گوره کیمیاویه بناسن که لهو جوړه
میشکانه دا روو ددهن ...

ئیمامی شافعی و هارونه رشید و نهو
که سهی ، هروه که له به کئی له بهرنامه نیراعیه کان دا له
باره یه وه بیستمان ، که به زاره کی کرده یه کی
ماتماتیکی ئالوسکاوای له چهند خو لیلی که مدام ، به بی

توره کهی باشو به هیزه به لام له زهوی و بوومیتی
ناپه و او بی بیز دایه . نه مانهش (هویه دهوروبه ری یانه)
هوی نه فی - دهر وونی و کرده وه بین که دهری
منالیان داوه ؛ له خیزان و قوتابخانه و هه مه جوړ
هوی ریگای راگه یاندن ..

نهو هویانهی که توانای دهرخستنی ناماده بی
سروشتی منالیان هه به و کاریگهرن له گه شه کردن و
به هیز کردن و فراوان کردن سکی نه خسه کیشان و
وتنه گرتن و شیعر هونینه وه په بیکه رتاشین و هه مه
جوړ هونه ری دروستکرو نوی دا هینر ، جوړیکه
له زیره کی و جوړیکه له وردینی !

خوارده مه نی (خواردن و خواردنه وه) ، به کیکه
لهو هویه دهوروبه ری به گرنگه که ده بیتته هوی
دهر که وتنی زیره کی منال ، جا بو یه پیوسته منال
هه موو جوړه خواردن بخوات

پیوسته ناگاداری نه وه بین که سهری منالمان ،
نه داو نه که وئ له شتی و بیتته هوی زیان هینانی ،
هروه ها ناگاداری نه وه بین که له جیکای بهرزه وه .
نه که ونه خواره وه ، زور به وردی ناگامان له توش
بوونی هه نده په تایم بیج به تایه تی په تا (الحمیات)
میشکی .. نهم جوړه زیانانه دهنه هوی له نیو بردنی
هه ندی شانهی میشکی و کار ده که نه سهر راژهی
زیره کی مرو ...

دهرباره ی شیتانه بی بلیمهت (جنون العقبه) دوکتور
خه بری ده لئ :-

زوربهی وهخت ، لهو کاته دا که زیره کی زیاد
ده کات و که فسه ر دهن ، ده گاته پلهی بلیمه تی و
خاوه نه کهی هه ندی جم و جوړ و هوی لئ
ده وه شیتته وه ، که ناچیتته عه قلی نهو
ده وروپشتی دا ، یا لئی تی ناگن ، له زور
کرده موو جمو جوړکیانه له سهر . بنه ماکینه
نرابن ، به لام هه له بهر نهو زوربهی بی نی نالوده
نه بوون و له گه لی یا نه ها توون ، خاوه نه کهی به
شیتته که له قه لم ددهن ...

پاش گیراندنه وهی رازی ئیمامی شافعی ، که
وا زور بیر تیز بووه به راده بی نه گهر ته ماشای هه
په به کی بگردابا به ، به کسه له میشکیدا چاپ
ده بوو ، هه له بهر نهو هه شوو که وهخت بیوستانا به
لاپره بی له اکتی بی بخوینیتته وه ده بوایج ده سستی

به نا بردنه سهر قهلهم و دهفتهر لیکدایهوه و ههروهها
نهو کهسهی که تهنیا جارئو بۆ یه کهمجار یهک پارچه
مۆسیقا دهیسیخ و توانای ژهنینهوهی ههیه ، نه ،
نهمانه ههموویان سهر بهو کۆمهله زیره کهی
سهرهوهن . .

**دوکتۆر خهیری ، ههر خهریکه دهبارهی یهکن
له قوتابیهکانی و راژهی پلهی زیره کی دهووی و چوون
لهو پروایه دابه ، که پاشهروژتیکی سهرگهوتووی دهبن!**

بره ده مباتهوه و ئهم گهت و گۆیه دهیستم و بری نهوه
ده کهمهوه که چوون زاناو راهینهری گهوهی کارهبا
نادیسوون ، وهختی خووی قوتابیهکی وریا نه بووه !!
چوون ئهلبهت ئانشتاین ، دانهری ئیووری نیسی ، که
بوویه گهورهترین و گرنگترین بنچینهی فیزیای نهوهوی
نوئ ، له ماتماتیکدا لاواز بووه ، به رادهی که
مامۆستاکهی وای له قهلهم دهدا که بۆ بهردهوام بوون
لهم جۆره خویندنه دهست نادات ، باشتیشه بووی
که پیشه بۆ بۆ خووی بدۆزیتتهوه و خووی بۆ بزینن !
چوون ئهم قوتابیه دهبنکه بوو به زانایهکی بلیمهتی
وریا ، چوون ئهم عهقله مهیوه بوو به سهراچارهی
شوگله که ریگای ههموو بهشهری بهو داهینهره
سهرسورهینهری روشن کرددزه ، ئایا بلووچهی
زیره کی و بلیمهتی چییه ؟ ئایا پلهی گۆران و
گهشه کردنی زیره کی چین و کامانهن ؟

**نالو گۆپوری کیمیاوی نپو شانیه ههستیاری
میشک :-**

بۆ چهند روژی بیرم خهریکی چهند پرسیارئ
بوو له بارهی عهقلی مرۆوه گهشه کردن و پیتشکهوتنی-
یهوه ، وهختی که روو بهرووی دوکتۆر خهیری
کرانهوه ، وتی :- میشکی مرۆ بلیونهها شانیه
ههستیاری به و به چهند کۆمهلیکهوه - که ههر
کۆمهلیکیان بهرامبهر ئهریکیکی تاییهتی بهرپرسه -
دابهش گراون . . .

بۆ نمونه مهزکهزی گهت و گۆ کردن ههیه ،
مهزکهزیککی دیکه به (بینن) بهرپرسه ، هی تر به

ا ههستی بوون او نهوی تر به (جموجوول) پیتشه میش
به ههستهوانیهوه و بهو جۆره . .

ههروهها له شانیه ههستیاری میشکدا
کۆمهلی شانیه ههت که ئهریکی سهرشا نیا زیره کی به
به شیوهیهکی گهستی و زیره کیش لیره دا ، تی گه پیتتن و
وردبینی و زانین و هه لگرتن یا (بۆ بهر هاتنهوه) . .

پلهی زیره کی یهکن ، یاخود که فسهه بوونی
له زیره گیا په نای بردۆته ، یاخود به ستراوه به کهمی و
زۆری راژهی ئالو گۆپوری کیمیاوی که له نپو ئه
شانیه ههستیاریانه دا روو ده دات ، هه ر ئهم ئال و
گۆره کیمیاویه به ، که توانای دیاری کردنی جۆری
زیره کی و زیره کی بۆ هاوتابی یهوه (منال له دایک

دهبارهی قهبارهی میشک و په بوهندی به
زیره کی و زیره کی بۆ هاوتابی یهوه (منال که له دایک
دهبن قهبارهی میشکی به نیسه تیهوه بچکولانهیه ، به
هۆی به سهرهاتنی وهخت و زه مانهوه ، روژ دواي
روژ . قهبارهی میشک قورسایي زیاد دهبن تاوه کو
ده گاته گهورهترین قهبارهوه ، که ئه ویش له ته مهنی
(۳) سالی دا) و ئایا قهبارهی میشک و کیشانهی

میشکی پیاویکی گه پیتتوو ، له گه ل هینیکی منالی
(۳) سالی دا جیاوازی نی به ! دوکتۆر خهیری ده لئ :-
به لئ ، له ههردوو حالت له ئاسایی دا ، کیشانهی
ههریه لهو میشکانه له کیلۆ بۆ زیاتر نی به ،
له وانیه منال که له دایک دهبن له بنیاتی
میشکی دهی دا کهمی هه بۆ و له وانیه شه ئهم
که ، دهو روبهری چاره کی قهبارهی ئاسایی .
به م کۆمهله مناله ، ده لئ مناله عهقل دواکهوتوه کان ،
یاخود ده بهنگه کان . . .

تاوه کو ، منال گهشه بکات و گهوره بۆ ، ئهریکی
میشکی زیاتر دهبن ، زانینی په ره ده سینن ، وردبینی
فراوان دهبن ، تا زیره کی زۆر دهبن . . ئه و په ری پلهی
زیره کی میشک له ته مهنی (۲۱) سالی دا دهبن و ئه و جا
ئیر په ره سهندن و گهشه کردنی راده وهستن . . .